

PAPER DETAILS

TITLE: MODERN CEMİYETTE SOSYAL SINIFLAR

AUTHORS: T B BOTTOMORE,Adnan GÜRİZ

PAGES: 0-0

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/637637>

MODERN CEMİYETTE SOSYAL SINIFLAR

Yazan : T. B. BOTTOMORE

Çeviren : Doçent Dr. Adnan GÜRİZ

Cemiyetin bir kuvvet ve nüfuz hiyerarşisi teşkil eden sınıflara veya tabakalara ayrılması, filozofların ve sosyal ilimler nazariyecilerinin daima dikkatini çeken, sosyal organizasyona ait mütebariz ve hemen hemen üniversal hususiyetlerdir. İnsanlık tarihinin büyük bir devresinde, bu eşitsizlik, değiştirilmesi gayrikabil bir vakıa olarak kabul edilmiştir. Nitekim, eskiçağ ve ortaçağ müelliflerinin sosyal hiyerarşi hakkındaki izahları daima sosyal hiyerarşinin mâkul ve haklı gösterilmesi temayülünü taşımış, ve bu en ziyade dinî konsepsiyonlar yoluyla yapılmıştır.

Ancak modern zamanlarda ve hususiyle Amerikan ve Fransız ihtilâllerinden beri, sosyal sınıf bir sosyal adaletsizlik esası olarak ilmi araştırmanın mevzuu haline gelmiş ve tenkidlere maruz kalmıştır. İhtilâlcî eşitlik ideali, ondokuzuncu yüzyıl düşünürleri tarafından değişik şekillerde tefsir edilmekle beraber hiç olmazsa irşî imtiyazlara ve değişmez sınıf hiyerarşisine karşı muhalefeti tazammun etmiştir. Siyasî ve hukukî imtiyazlara ve feodal emlak sistemine cephe alan onsekizinci asır ihtilâlleri, medenî ve siyasî hakların yayılmasını ve imkânlar bakımından daha geniş bir eşitliği doğurduğu gibi yeni bir sosyal hiyerarşiyi de tesis eylemiştir. Bu yeni servet hiyerarşisi, eşitlik idealinin esas itibarıyla «sınıfsız cemiyeti» tazammun ettiğine inananların hucumuna uğramıştır.

Son yüz yıl zarfında iktisadî bakımdan gelişmiş memleketlerin sosyal yapısında köklü değişmeler olmuştur. Bu devrenin tarihi, sosyal hayatın yeni alanlarına eşitlik prensibinin yayılması veya bazı yazarların beyan ettikleri gibi vatandaşlık hukukunun geliş-

mesidir. (1) Ondokuzuncu asrın laissez-faire kapitalizmi ekseriyetle ortadan kaybolmuş ve sosyal organizasyona ait yeni tipler tarafından istihlâf edilmiştir. Bu yeni sosyal organizasyon tipleri New Deal ve Welfare State'den Sovyet komünizmine kadar derecelenmektedir. İleri kapitalist memleketlerin hepsi gelir ve servet eşitsizliklerini tanzim ve tahdid ederek, asgari yaşama standardı prensibini kabul ederek ve bütün vatandaşlar için müşterek bir kültür yapısı tesis ederek «sınıfsızlık» istikametinde bir miktar ilerlemişlerdir. Bu cemiyetlerin birçoğunda ferдин gelişmesi için gerekli imkânlar çoğalmış ve sınıf takyidleri azalmıştır. Bunun neticesi, sosyal hareketliliğin (2) bu cemiyet tipinde, daha önceki herhangi bir cemiyet tipinden muhtemelen daha büyük olmasıdır. Bununla beraber sosyal sınıflar, yapı ve önem bakımından değişmiş olsalar dahi mevcut olmakta devam etmektedirler.

Diğer taraftan, komünist memleketler, güttükleri gayenin sınıfsız cemiyet olduğunu iddia etmekte ve hiç olmazsa Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinde bu gayeye vasıl olmak için dikkate şayan bir gelişmenin tahakkuk ettiğini ileri sürmektedirler. Bu iddia ve bu iddiaya bağlı olan demokratik memleketlerin sadece şekli bakımından, anayasa açısından demokratik oldukları, gerçekte demokratik memleketlerin istihsal vasıtalarının sahibi imtiyazlı sınıfların hâkimiyeti altında bulundukları şeklindeki tenkid, komünist doktrinin diğer hususiyetlerinden nefret eden bazı insanlara tesir etmektedir. Bu insanlar, diğer kusurları ne olursa olsun komünistlerin insanların eşitliğine taraftar olduklarını ve imtiyazın düşmanı bulunduklarını zannetmektedirler.

Komünizmin ne bu mevzudaki iddiaları, ne de icraatı, son yıllara gelinceye kadar dikkatli şekilde incelenmemiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğini tenkid edenler, bilindiği üzere, rejimin daha aşikâr fenalıkları olan siyasi hürriyetin ademi mevcudiyeti ve icbar edici büyük devlet makenizması üzerinde durmuşlardır. Sovyet Siyasi diktatörlüğünün «gayri tabii» bir eşitliği cemiyet mensuplarına zorla tatbik teşebbüsü olarak izah edebileceği

(1) Bilhassa bakınız. L. T. Hobhouse, *Morals in Evolution*'7. ci bası 1951' ve T. H. Marshall, *Citizenship and Social Classes* 1950'

(2) Bu araştırmada, «sosyal hareketlilik» tabiriyle ferdlerin sosyal hiyerarşideki bir tabakadan diğer bir tabakaya geçişi kastedilmektedir. Başka problemlerin doğmasına sebep olacağından grupların hareketi ile ilgilenilmemiştir

görüŖünün bir zamanlar çok sayıda taraftar bulduğu anlaŖılmaktadır. Bu görüŖ ikna edici değildir. Çünkü Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerinde böyle bir eŖitlik yoktur. Gerçekten Sovyet Rusyada diktatörlük makenizması ve sosyal eŖitsizlik müsavi nisbette büyümüşlerdir. Herhalde insanların eŖitlik konusunda fitrı bir nefret taşıdıkları ve ancak zorla eŖit hale getirebileceklerini tasavvur etmek için çok az sebep vardır. Aksine, eŖitlik arzusu, modern dünyada faaliyette bulunan muhtemelen en kuvvetli siyasi muharrıktır.

Bu araştırmanın gayelerinden birisi, zamanımızda müşahade edilen eŖitliğe müteveccih hareketin sosyal sınıf sistemi üzerinde husule getirdiği tesirleri incelemektir. Bunun için ilk önce, sosyal sınıfların ne olduğu ve sosyal hayata nasıl tesir ettiği konusunda kısaca izahat verilmesi gerekir. Kısa bir incelemenin sınırları içinde sosyal sınıfın bütün özelliklerini tetkik etmek kabil değildir. Ancak incelemenin muhtelif yerlerinde sınıfı münhasıran ekonomik bir fenomen addeden noktai nazarın, eksiklikleri tebarüz ettirilmiştir. Bundan sonra çağdaş cemiyetlerin bir kısmındaki sınıf sisteminin izahına ve demokratik cemiyetlerle komünist cemiyetlerdeki sınıf siyasetinin ve bu konuda elde olunan neticelerin mukayesesine ehemmiyet verilmiştir.

Mevzuubahis münakaŖanın hudutlarını baŖlangıçta sarahatle tesbit etmek önemlidir. Sosyal sınıf problemi, genel manadaki sosyal eŖitsizlik ile karıŖtırılmamalıdır. Sosyal sınıfın yanında başka eŖitsizlik tipleri ve imtiyaz çeŖitleri vardır. Meselâ ırk, din ve milliyet farkından doğan eŖitsizlikler gibi. Sosyal sınıf meselesi, siyasi iktidar problemi ile de karıŖtırılmamalıdır. Despotik ve demokratik hükümet, siyasi esaret ve siyasi hürriyet alternatifleri muayyen ölçüde cemiyetin sosyal yapısına ve hususiyle cemiyetin ekonomik sınıf yapısına ve cemiyette mülkiyetin taksimine bağlı değildir. Mülkiyette tesahüb, siyasi iktidarın mesnedlerinden birisi olmakla beraber tek mesnedi değildir. İstihsal vasıtalarının devlet malı olması ile birlikte keyfi siyasi iktidarın şahsi hürriyeti tahdid etmeyeceğine yirminci yüzyılın ortasında inanmak için pek az sebep vardır.

Sosyal Sınıfın Mahiyeti

Sosyologlar arasında sosyal sınıfın hakiki karakteri veya daha geniş olarak sosyal stratifikasyon «tabakalaşma» (3) konusunda bazı ihtilâflar mevcuttur. Bununla beraber sosyal sınıfın veya tabakalaşmanın esas hatları aşikârdır.

Birinci planda, mertebeler sistemi eşyanın tabii ve değişmez nizamının bir parçası değildir, fakat insani bir icattır. Tabii eşitsizlikler ve sosyal mertebe farklı şeylerdir. Bu farklılık Rousseau tarafından vuzuhla ifade edilmiştir: «İnsan nevinde iki türlü eşitsizlik olduğunu idrak ediyorum. Bunlardan birisi tabiat tarafından ihdas edildiği ve yaş, sıhhat, vücut kuvveti, ve zekanın veya ruhun vasıflarını içine aldığı için buna tabii veya fiziki eşitsizlik adını veriyorum.

Bir nevi ananeye istinad eden ve insanların muvafakatı ile tesis edilen hiç olmazsa müeyyidelendirilen diğeri, ananeye dayandığı için ahlaki ve siyâsi eşitsizlik olarak adlandırılabilir. Bu ikinci nevi eşitsizlik, bazı insanların diğerlerinin zararına faydalandıkları, daha zengin, daha şerefli, daha kuvvetli olma veya hatta itaat taleb etme durumunda bulunma gibi muhtelif imtiyazları içine alır.» (4)

Aynı tefrik, modern sosyal sınıflar meselesinde pek çok sosyolog tarafından yapılmıştır. Meselâ T. H. Marshall «..... sınıf müessesesi ferdleri sosyal liyakatlerine göre derecelendirdiği gibi, cemiyet mensublarına bazı farkları nazara almağı ve bazı farkları dikkate almamağı da öğretir.» (5) demektedir.

Mamafih bu tefrik kabul edilirken, modern kapitalist cemiyet-

(3) Sosyologlar sosyal statifikasyon (tabakalaşma) terimini cemiyetteki gurublar veya tabakalar hiyerarşisini ifade için kullanmaktadırlar. Başlıcaları kast, tarihi sınıf, sosyal sınıf ve sosyal statü olmak üzere sosyal statifikasyonun muhtelif nevilerini birbirinden ayırmaktadırlar. Kast ve tarihi sınıfın temel özellikleri bilinmektedir. Sosyal sınıf ve sosyal statü'yü kati şekilde tâyin etmek daha zor olmakla beraber bunlar metinde münakaşa edilmiştir.

(4) J. J. Rousseau, A Dissertation on the Origin and Foundation of the Inequality of Mankind, Everyman edition.

(5) T. H. Marshall, «The Nature of Class Conflict» Citizenship and Social Class isimli eserde. '1950'

lerdeki (6) sosyal sınıfın, tabii kabiliyetler hiyerarşisi ile cemiyet-çe tanınan mertebeler arasında takribi bir uygunluğu sağlamakta olduğu da söylenebilir. Bu türlü deliller sık sık ileri sürülmüş fakat vakıalar tarafından tatmin edici şekilde teyid olunmamıştır. Gelirler arasındaki eşitsizliğin sınıflar hiyerarşisinin teessüsünde önemli bir amil olduğu umumiyetle kabul olunmaktadır. Fakat müteaddit incelemeler gelir eşitsizliğinin geniş mikyasta mülkiyetin veraset yoluyla gayrimüsavvi surette tevzii ile alakalı olduğunu ve tabii kabiliyetlere bağlı olduğu farzolunan kazanç müsavatsızlığına kabili irca olmadığını göstermiş bulunmaktadır. (7) Tahsil ve mesleklerin intihabına müteallik araştırmalar ehliyet hiyerarşisi ile sosyal mevki hiyerarşisi arasındaki rabitanın zayıflığını ortaya koymaktadır. Meselâ entellektüel (fikrî) kabiliyet daima yüksek gelir veya yüksek sosyal mevki ile taltif edilmemektedir. Gerçekte sosyal sınıfın, başlıca mülkiyete tevarüs yoluyla, muayyen bir ferdin, fitrî kabiliyetleri bahis konusu olmaksızın sadece doğum vakıası sayesinde muayyen bir mevkii iktisab etmesini sağladığını söylemek daha doğru olur.

(6) «Kapitalizm» ve «kapitalist cemiyet» tabirlerini iktisad tarihçileri tarafından ananevi şekilde kullanılan manada, muayyen bir tarih devresine mahsus esas hususiyetleri serbest pazar, serbest iş olan yani pazarda emeklerini iktisadi bakımdan satmağa mecbur hukuki ehliyete sahip bulunan ferdlerin teşkil ettiği, ve istihsal vasıtalarının endüstri teşebbüsünün şahsi malı olduğu bir ekonomik ve sosyal sistemi ifade için kullanıyoruz. Bu özellikler ve bunlara inzıam eden diğer hususiyetler makul bir kesinlikle kapitalizmi sosyal sistemin diğer tiplerinden meselâ feodalizm'den ayırmamızı mümkün kılar. Bununla beraber bu terimler sosyal ilimler sahasındaki diğer tecritler gibi bizi yanlışlığa sürükleyebilir. Kapitalist cemiyette ondokuzuncu yüzyıldanberi husule gelen değişimleri zikretmiş bulunuyoruz. Çağdaş İngiltere veya Amerika cemiyetlerinin gerçek manada kapitalist cemiyetler olarak tavsif edilip edilmeyeceği kısmen bir vakıa kısmen de bir terminoloji meselesidir. Şahsen bu cemiyetlerin kapitalist olarak tavsif edilebileceklerini düşünüyoruz. Bununla beraber, onları bu şekilde tavsif ederken ondokuzuncu yüzyıl kapitalist cemiyetlerinden ayrılıklarını ve başka cemiyet tiplerini meselâ sosyalist ve manegerial cemiyete benzeyen özelliklerini ihmal etmemeliyiz.

(7) Meselâ bak. H. Dalton, Some Aspects of the Inequality of incomes in Modern Societies, (1920).

Sosyal sınıfları kastlardan ve tariht sınıflardan ayıran belli başlı özellik sosyal sınıfların esas itibariyle ekonomik guruplar olmalarıdır. Sosyal sınıfların hukukî veya dinî müeyyidesi yoktur ve muayyen bir sınıfın azalığı ferde hususi hiçbir medenî veya politik hak sağlamaz. Bu durum sosyal sınıfın sınırlarının vuzuhla tesbit olunmadığını gösterir. Kapitalistler ve işçi sınıfı diyebileceğimiz temel sınıflar kolaylıkla tâyin edilebilir. Fakat bu ikisi arasında kalan «orta sınıflar»ın hudutlarını tâyin etmek ve bunlarda üyeliği tesbit etmek kolayca mümkün değildir.

Bundan başka sosyal vazifeler ve hususiyle modern sosyal sınıflar'da üyelik durumu devamlı şekilde değişmektedir. Ferd eskiden bir kast veya tarihi sınıf mensubu olarak doğduğu gibi, şimdi de muayyen bir sosyal sınıfın üyesi olarak doğmaktadır, fakat onun doğduğu sosyal seviyede kalması kast veya tarihi sınıf cemiyetindeki bir ferdden çok daha az muhtemeldir. Ferdin hayatı boyunca ebeveyni veya daha kuvvetle muhtemel olarak kendisi sosyal hiyerarşi içinde yükselebilir veya alçalabilir. Eğer yükselirse, bir asalet beratına, herhangi bir çeşit resmi tanımaya muhtaç değildir. Varlıklı olmak, muayyen bir ekonomik fonksiyona sahip olmak, ve muhtemelen yükseldiği sosyal seviyenin ikinci derecedeki kültürel vasıflarından bazılarını iktisab eylemek onun için kifayet eder.

Sınıfların ekonomik temele dayandıkları söylenebilirse de bu esas muhtelif şekillerde tefsir olunabilir ve bu farklı tefsirler, sınıfların sosyal hayattaki fonksiyonu ve sınıflar arasındaki münasebetler mevzuunda farklı noktai nazarlara yol açabilir. Bu yüzden, bu tefsirlerden birisini, sınıfın ekonomik vechesi üzerinde ısrar eden; hem sosyal teori hem de siyaset sahasında müessir olan Marx'ın tefsirini, incelemek, faydalı olacaktır.

Bütün yazıları sınıf mevzuu ile alakalı olmasına rağmen Marx kendi sınıf teorisini tafsilatlı ve insicamlı şekilde izah etmiş değildir. Gerçekte Marx, sosyolojik incelemelerine başladığı sırada umumiyetle kabul olunan sınıf görüşünü benimsemiştir. Bu sınıf görüşünü kendi sosyal değişme teorisi ile telif etmek ve muayyen bir sosyal formasyonun yani modern kapitalizmin gelişmesini tahlil ederken bu sınıf görüşüne dayanmak onun başlıca hedefi olmuştur. Daha önceki mektublarından birisinde buna bizzat işaret et-

miştir : «.... Ne modern cemiyetteki sınıfların mevcudiyetini, ne de onlar arasındaki mücadeleyi açıklamak şerefi bana aittir. Burjuva tarihçileri sınıflar arasındaki mücadelenin tarihi gelişimini, ve burjuva iktisatçıları sınıfların ekonomik anatomisini benden çok önce izah etmişlerdir.» Marx kendi kontribüsyonun, sınıfların istihsalin gelişmesiyle ilgili tarihi devrelere bağlılığını, ve modern cemiyetteki sınıf mücadelesinin işçi sınıfının zaferi ile neticeleneceğini ve sınıfsız cemiyete vasıl olunacağını, göstermekten ibaret olduğunu belirtmiştir.

Bu yüzden Marx'ın teorisinin başlıca özellikleri ; sosyal sınıfların istihsal sistemi şartlarına göre izah edilmesi, ve sınıf mücadelesi yoluyla sosyal tekâmül fikrinin ifade olunmasıdır. Marx'ın ifadesine göre, «.... dünya tarihi insanın kendi emeği yoluyla kendi kendisini yaratmasından başka bir şey değildir». İnsan fiziki ve kültürel manada kendisini yaratır ve tekrar yaratır. Çünkü «..... insanlar sosyal hayatlarını yaratırlarken iradelerinin dışında bulunan ve kaçınılmaz karakter taşıyan münasebetlere girerler. Bu istihsal münasebetleri onların maddi yaratma güçlerindeki gelişmenin muayyen bir devresine tekabül eder.» Sosyal sınıflar iş bölümünün aile dışına yayılmasını, servetin terakümünü ve hususi mülkiyet müessesesinin ortaya çıkmasını içine alan istihsal kuvvetlerinin gelişmesi ile doğar. Bundan sonra, sosyal sınıfın temeli hususi surette tesahüp olunan istihsal vasıtalarının münasebetidir. Marx, insanlık tarihindeki muhtelif temel devirleri, muhtelif önemli sosyal organizasyon tiplerini tefrik etmiştir. (8) Bu devirlerin herbirinin o devre tekabül eden muayyen bir istihsal tarzı ve sosyal münasebetler sistemi (hususiyile mülkiyet ve sınıf münasebetleri) tarafından temsil edildiğine inanmıştır. Ona göre, muayyen bir cemiyet tipinden diğer bir cemiyet tipi-

(8) Politik Ekonomi Tenkidine Kontribüsyon «Contribution to the Critique of Political Economy'1859» isimli eserinin önsözünde Marx, «Asyaya ait, eski, feodal, ve modern burjuva istihsal metodlarını cemiyetin ekonomik formasyonun gelişmesinde muhtelif devirler olarak geniş manada vasıflandırmak mümkündür.» diyor. Başka yerde Marx ve Engels iptidai komünizm'den eski cemiyet (esaret) ten, feodal cemiyet (serflik) ten, ve kapitalizm (ücretli iş) den, insanlık tarihinin bellibaş devirleri olarak bahsederler. Marx'ın asya cemiyeti tipinden bahsetmesi dikkate şayandır. Çünkü bu cemiyetle idare eden sınıfın sadece bürokrasi olabileceğini kabul eder gözükmektedir.

ne geçiş sınıf mücadelesinin ve bir sınıfın diğer sınıfa karşı kazandığı zaferin bir ifadesidir.

Sınıf mücadelesi farklı istihsal tarzlarının gayrikabili telif olduğunu gösterir. Muayyen bir sınıfın zaferi ve cemiyeti yeniden tanzim etmesi, yeni ve daha üstün bir istihsal tarzının ortaya çıkmasına bağlıdır ve bu yeni istihsal tarzını hâkim hale getirmek zaferi kazanan sınıfın menfaati icabıdır. Marx'ın ifadesiyle «Hiçbir sosyal nizam sahip olduğu bütün istihsal kuvvetleri fonksiyonlarını tamamen ifa etmeden ortadan kaybolmaz».

Bununla beraber Marx, teknolojik ve ekonomik determinizme körükörüne inanmamıştır. Aksine «İnsanlar tarihlerini kendileri yaparlar» demiştir. Bir sınıfın zaferinin o sınıfın durumu ve gayeleri hakkındaki şuurlu ve organizasyonuna bağlı olduğu kadar mevzu bahis sınıfın objektif ekonomik durumu ile de alakalı olduğunu kuvvetle savunmuştur. Sınıf şuurlunun gelişmesine yardım eden ve aynı şeyi köstekleyen amilleri sık sık münakaşa etmiştir. Meselâ, «Felsefenin Sefaleti»'nde Proudhon'a cevap verirken, proletaryanın gelişmesi konusundaki uzun bir münakaşadan sonra, proletaryanın ihmal edilmesini tenkid etmektedir. «Komün'den sınıf bünyesini iktisabına kadar burjuvazinin geçirdiği tarihi safhaları ortaya koymak için muhtelif araştırmalar yapılmıştır. Fakat mesele proleterlerin, grevler, birlikler ve sair suretlerle gözlerimizin önünde bir sınıf olarak organize olmalarına geldiği zaman bazı insanlar hakiki bir korkuya kapılmakta diğer bazıları ise, bir istihfaf göstermektedirler.» Marx'ın proletaryanın zaferi hususundaki görüşü modern fabrika istihsal şartlarının sınıf şuurlunun kuvvetlenmesine ve işçi sınıfının organizasyonuna elverişli olduğu yolundaki kanaatine istinad ediyordu.

Marx, tafsilatlı surette tek bir cemiyet tipini, 19 asır kapitalist cemiyetini tek bir memlekette, İngiltere de, incelemiştir. Yaşadığı yerde ve zamanda teorisi ikna edici görünüyordu. İngilteredeki ekonomik gelişme, cemiyetin iki belli başlı sınıfa ayrıldığı iddiasını teyid ediyor gibiydi. Bunlardan birisi gittikçe zenginleşen ufak bir kapitalist sınıfı, diğeri mülkiyetten mahrum bulunan ve gittikçe fakirleşen endüstri işçileri idi. Marx'ın küçük bağımsız müstahsiller ve serbest meslek sahiblerinden ibaret saydığı orta sınıflar mevcudiyetlerini kaybederek ücretli işçi haline geliyorlardı. Gene, işçi hareketinin sendikalar, kooperatifler, ve sosyalist siyasi partiler vasıtasıyla gelişmesi o zamanda ve hususiyle 1848 ihtilâline takaddüm eden yıllarda

Marx'ın proletaryanın organizasyonu ve proleter sınıf şuurunun gelişmesi hakkında söylediklerini teyid eder gibiydi. Bu iki unsur kapitalizmi devirmek için yapılacak nihai mücadelede rol oynayacaktı.

Burada Marx'ın sistematik bir tenkidini yapacak değiliz. (9) Yalnız Marx'ın sınıf teorisi hakkında yapılan umumi tenkidleri saymak ve daha sonra vaki olayların ışığında onun bazı kehanetlerini incelemek kifayet edecektir.

Marx, bütün insanlık tarihini sınıf ve sınıf mücadelesi esaslarına göre izaha teşebbüs etmiş, bu sebepten diğer önemli sosyal gurubları ve hususiyle milletleri ihmal etmiştir. Bu ihmal, onun, sosyal gelişme hakkındaki izahatını iki bakımdan yanlışlığa sürüklemiştir. Birinci olarak milliyetçilik ve enternasyonal ihtilâflar ondokuzuncu asrın ortalarında nisbeten ehemmiyetsiz sayılmışsa da, bunların doğurduğu neticeler bütün dünya tarihine taalluk eden bir incelemede, hiç olmazsa ondokuzuncu asrın sonuna ve yirminci asra ait bir incelemede bir yana atılmamalıydı. İkinci olarak, Marx, her millet içindeki sınıf düşmanlığını mübalağalandırmış ve aynı millette mensub olmanın doğurduğu, sınıf düşmanlığını tahfif edici tesiri ihmal etmiştir.

Ondokuzuncu asrın ortalarındanberi, bütün müterakki endüstri memleketlerinde, sosyal ve politik haklar bu haklara sahip olmayanlara süratle teşmil edilmiştir. Bu netice sert ihtilâl metodlarına başvurulmaksızın elde edilmiş ve imtiyazlı sınıflar tarafından buna muvafakat edilmiştir. Sınıf menfaati ve sınıf mücadelesi mazideki cemiyetlerin olduğu gibi zamanımızdaki cemiyetin daimi hususiyetlerinden birisidir, fakat sınıf menfaati ve sınıf mücadelesi insanlığın müşterek menfaati ve sosyal adalet ideallerinin artan surette tesiri altında kalmaktadır. Marx'ın sosyal gelişme teorisi insanî olaylarda ihtilâfın, bir çeşit ihtilâfın rolünü belirtmektedir. Bu görüşün yerini diğer ihtilâl tiplerini ve barışçı sosyal değişme ameliyesini

(9) Marx'ın sosyal teorisini tenkid eden müteaddit eserler vardır. Bunlar arasında aşağıdaki araştırmalar zikrolunabilir: G. D. H. Cole, The Meaning of Marxism ; R. N. Carew Hunt, The Theory and Prattice of Communism ; John Plamenatz, German Marxism and Russian Communism ; Josephe Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democraey, I. kısım.

nazara alan geniş bir görüşe terketmesi gereklidir. Diğer ihtilâf tipleri ve barışçı sosyal değişme ameliyesi daha az önemli değildir ve L. T. Hobhouse'un belirttiği gibi bunlar üniversal ahlakın ve aklı bilginin gelişmesi bakımından hayati mahiyet taşımaktadır.

Bundanbaşka Marx, sosyal hiyerarşinin mahiyetini icabsız şekilde basitleştirmiştir. Gerçekten onun kapitalizmin gelişmesine müteallik teorisi zaviyesinden belli başlı iki sınıfın ihtilâf halinde bulunması lâzımdır. Halbuki, müterakki endüstri cemiyetlerinin hiçbirinde sosyal hiyerarşi bu kadar basit değildir. Aksine, ileri endüstri cemiyetlerinde, sınıflar arasındaki münasebetleri değiştiren ve karmaşık gruplar hiyerarşisini doğuran müteaddit ve nazık sosyal statü farklılıkları vardır. (10)

Bu durum büyük orta sınıfların mevcudiyeti halinde bilhassa aşikârdır. «Yeni orta sınıflar» yani büro memurları ve küçük meslek erbabı, Marxist noktai nazara göre, hiçbir suretle ayrı bir sınıf değildir. Onlar emeklerini satmak suretiyle yaşayan proleterlerdir. Halbuki bu insanlar proleterler gibi hareket etmemektedir. Bu insanlar sınıf şuuruna sahip değildirler, onların asıl gayeleri komşularıyla aynı seviyede olmak veya onları geçmek ve ekonomik buhran devrelerinde proleter sınıf seviyesine düşmekten kurtulmaktır. Bunlar sayı bakımından o derece önemlidirler ki, her demokratik parti onların varlığını nazarı dikkate almağa mecburdur. Marx'ın düşündüğü şekilde, büyük bir ekseriyetin kendi menfaatlerini tahakkuk ettirmek için yapacağı bir proleter ihtilâli artık imkân dışındadır.

Birçok endüstri cemiyetlerindeki işçi sınıflarının Marxist teorisindeki proleter sınıfa pek az benzediği ayrıca ifade edilmek icab eder. Modern işçi sınıfı, umumiyetle mütecanis, sınıf şuuruna sahip ve ihtilâlcî bir gurub değildir. Hayat standardının yükselmesi ve eğitim bakımından artan imkânlar, işçi sınıfının yaşama tarzının git-tikçe orta sınıfa benzemesine sebep olmaktadır. G. Briefs, işçi sınıfının gelişmesine taalluk eden araştırmasında (11), proletaryayı «yeni orta sınıflardan», büro memurlarından, proletarya hayatının emniyetsiz olması ile ayırmaktadır. İşçi, «emniyetsiz ve mütehavvil

(10) Marx siyasi yazılarında, meselâ «Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte» da çok sayıda hattâ 10 kadar sosyal guruba tefrik etmiş, fakat bu gurublar arasındaki ve bu gurublarla iki ana sınıf arasındaki münasebeti dikkatlice tahlil etmemiştir.

(11) G. A. Briefs, The Proletariat, 1938.

iş pazarında, emeğini satmak suretiyle gelirinin tamamını veya zaruri kısmını elde eden» ferddir.

Proletaryayı, «medeni cemiyette mevcut, fakat medeni cemiyete ait olmayan bir sınıf» olarak tasvir ederken Marx, yukarıda zikrolunan emniyetsizliği ve camianın kültürel hayatının dışında bulunma keyfiyetini kastederek görmektedir. Yirminci yüzyılda sendikacılık, kollektif mukavele, sosyal sigorta ve sosyal hizmetler, orta ve yüksek öğretim yapabilme, küçük tasarrufları biriktirme imkânları sayesinde, işçi sınıfı hayatının yukarıda belirtilen vechesi dikkate şayan surette değişmiştir.

Mutaassıp bir Marxist dahi, 1844 İngilteresinin gayri sıhhi şehirlerinde yaşayan cahil ve fakir insanların teşkil ettiği ve istisabları Marx ve aynı zamanda bir çok sosyalist ve sosyal reformist tarafından ortaya konulan bir sınıf ile, üyeleri oturduğu evlerin ve kendilerine cazib ve değişik bir hayat sağlayan eşyanın sahibi olan, çocuklarını liseye ve üniversiteye gönderen, ve camianın sosyal ve kültürel hayatına gittikçe artan şekilde iştirak eden bir sınıf arasındaki derin farklılığı kabul etmelidir. Çağdaş endüstri cemiyetlerinin büyük kısmındaki işçi sınıfları sosyalist partileri destekleme manasında sınıf şuuruna sahiptir ve şahsi mesai ile rabitası olmayan büyük servet müsavatsızlıkları devam ettiği müddetçe onların böyle kalacağı tahmin edilebilir. Fakat işçi sınıfı artık ihtilalci değildir. Çünkü işçi sınıfının zincirlerinden başka kaybedecek pek çok şeyi vardır.

Şimdi Marx'ın belirli bazı kehanetlerini inceleyelim. Marx'ın yazılarında kapitalizmin başaşağı edilmesi ve proletarya idaresinin teşekkülü hakkında verdiği izahat ne mantiki bakımdan sahihtir, ne de insicamlıdır. Onun görüşünün temel fikirleri arasında şunlar mevcuttur: Sermayenin gittikçe küçülen kapitalist gurublarının elinde toplanması, makinelerdeki gelişme sayesinde proletaryanın yeknesak bir kütle haline gelmesi, proletarya sefaletinin gittikçe çoğalması, ve üyelerinin büyük ekseriyeti proletarya seviyesine düşen orta sınıfların ortadan kaybolması. Modern endüstri cemiyetlerinde Marx'ın vukubulacağını tahmin ettiği gelişmelerin hiçbirinin ortaya çıkmadığını göstermek kolaydır. Daha büyük istihsal ve düzenleme teşebbüslerini ihtiva eden endüstri temerküzü, vukua gelmiştir. Fakat anonim şirketlerin gelişmesi neticesinde mülkiyetin yayılması bu endüstri temerküzüne refaket etmiştir. Bundanbaska, endüstri mülkiyeti daha çok sayıda insana yayılmakla beraber, endüstrinin az sayıda in-

san tarafından tanzim edilmekte olduğu da söylenebilir. Bununla beraber bu fenomen Marx'ın inceleme sahasının dışındaki bazı meseleleri ortaya çıkarır. Çünkü Marx'ın, sisteminde mülkiyet ve düzenleme arasında bir tefrik yapılmadığı gibi «Mülkiyet» mefhumu da dikkatli şekilde incelenmiş değildir. (12)

Proletarya, yeknesak ve kalifiye olmayan işçiler yığını haline gelmemiştir. Aksine, artan makineleşmeye rağmen, bütün müterakki endüstri memleketlerinde yeni sanatlarda bir çeşitlenme vukubulmuştur. Meselâ Amerika Birleşik Devletlerinde kalifiye olmayan işçi nisbeti 1910 yılında yüzde 21,5 iken, 1947 yılında yüzde 15,6 ya düşmüştür. Ne de kapitalist sistemde, işçi sınıfı sefaletinin çoğalmasından bahsolunabilir. Gelecek bölümde tafsilatlı şekilde göstereceğimiz gibi, millî istihsaldeki artma ile beraber işçi sınıfının yaşama standardı da süratli şekilde yükselmiştir. Nihayet, eski orta sınıflar birçok memlekette ortadan kaybolmuşsa, onların yerini yeni orta sınıflar almıştır. «Eski orta sınıflar»ın ortadan kaybolması, işçi sınıfı tabakalarında bir büyüme neticesini katiyyen doğurmamıştır. Marx, yeni meslekler ve meslek neveleri de dahil olmak üzere, büro işlerindeki gelişme müşahade etmiş fakat bunların önemini anlayamamıştır. Büro işçileri sayısının süratli şekilde artmasının, büro işçilerinin davranışı ve genel durumu üzerinde husule getireceği değişimleri görememiştir.

Modern endüstri cemiyetlerinin bir çoğunun özelliğini teşkil eden sınıf sisteminin esası, mülkiyetin taksimine ve özellikle istihsal vasıtaları üzerindeki mülkiyetin taksimine dayanmaktadır. Bununla beraber bu şekilde teessüs eden sosyal hiyerarşi müterakki endüstri cemiyetlerinde değişmelere uğramış ve daha karmaşık bir hal almıştır. İlk önce, mülkiyet münasebetlerinde önemli değişimler olmuştur. Düzenleme selâhiyeti birkaç kişiye ait olduğu halde endüstri mülkiyeti oldukça geniş şekilde dağılmış olabilir. Eğer

(12) Marx, Theorien über den Mehrwert (Marx'ın el yazılarına dayanılarak ilk defa Kautsky tarafından 1905 - 1910 yılları arasında bastırılmıştır.) isimli 1860 yıllarında kaleme aldığı eserinde müteşebbis ve direktörün iktisadi teşebbüste ifa ettikleri vazifenin farklılığını göstermekte, anonim şirketlerin gelişmesine işaret etmekte, fakat bu değişmelerin ne kadar önemli sosyal tesirler hasıl edebileceği konusunda hiçbir şey söylememektedir.

durum böyle değilse, mülkiyet ve düzenleme ayrı ellerde bulunuyorsa, sınıf hakimiyetinin temeli olan istihsal vasıtalarına tesahüp daha ehemmiyetsiz hale gelebilir. Bundan başka, mülkiyet hakları kanunlar tarafından artan surette tahditlere tabi tutulmaktadır. İkinci olarak, mülkiyete değil, fakat eğitim veya şahsi başarılar ile kabiliyetlere dayanan yeni sosyal durum hiyerarşileri ortaya çıkmıştır. Bu fenomen «yeni orta sınıflar» ın gelişmesi ile ilgilidir. Üçüncü olarak, sosyal hiyerarşi, artan sosyal hareketliliğin neticesi olarak, muhtelif çeşitteki fitrî kabiliyet hiyerarşilerine gittikçe daha uygun hale gelebilir. Modern demokratik cemiyetlerde «sessiz ve şaşaasız Miltonlar»ın adedi, tanınmamış, kabiliyetli ilim adamlarının ve idarecilerin sayısı, daha önce mevcut bulunan bütün cemiyetlerden muhtemelen daha azdır. Dördüncü olarak, sosyal hiyerarşinin hem servet hem de mevki bakımından olan ifratları kaybolmuştur. Cemiyetin yüksek sınıfları ne bir asır öncesi gibi zengin ve mağrur; ne de aşağı sınıflar bir asır önce olduğu kadar fakir ve zelildir.

Demokratik ve Komünist Cemiyetlerde Sınıflar

Batı demokrasilerinden hiçbirisi, sınıfsız cemiyete erişmeği, sosyal politikasında gaye saymamaktadır. Halbuki bu, komünist cemiyetlerin resmen ilân olunan gayesidir. Bu sebepten, iki ayrı cemiyet tipinde mevcut yapıyı, ve gelişme temayülünü onlara ait politika ve felsefenin ışığında incelemek çok ilgi çekicidir.

Demokratik cemiyetler müteaddit ve çeşitlidir. Biz yalnız iki demokratik cemiyeti, İngiliz ve Amerika Birleşik Devletleri cemiyetlerini diğerlerinden ancak kısa şekilde bahsetmek suretiyle inceleyeceğiz. Komünist cemiyetler mevzuunda güçlük daha başka türdür. Komünist cemiyetlerin birçoğu yakın zamanda ortaya çıkmışlardır ve onların sosyal yapısı hakkında itimada şayan pek az malumat vardır. Bu sebepten araştırmamız Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğine hasredilmiş bulunmaktadır.

İngiltere

İngiltere, Ondokuzuncu asrda, ekseriyetle sınıf cemiyetinin bir modeli sayılmıştır. Marx, İngiliz cemiyetini kapitalizmin ve modern cemiyette görülen başlıca iki sınıfın, burjuvazi ve proletarya-

nın gelişmesinin bir örneği saymıştır. Disraeli bir ihtilâlcî olmamakla beraber İngiltere de «iki ayrı milletin - sınıfın» mevcudiyetini müşahade etmiş ve bu derin ayrılmanın neticelerine nazarı dikkati çekmişti. Öte yandan Matthew Arnold, İngilterede eşitsizliğin hemen hemen bir din olduğunu ilân etmişti. Yabancı müşahidler İngiliz sınıf ayrılıklarının kesinliği ve İngiliz snobizmini destekleyen «efendilik idealinin» sağlamlığı karşısında hayretler içinde kalmışlardı. «Snob», «spor» gibi enternasyonal dile İngilizlerin he-diyesidir. R. H. Tawney İngiliz sınıf sisteminin kuvvetini «kaba plutokratik realite ile aristokratik menkıbelerin hissi havasının birleşmesinden» aldığını katıyetle ifade etmiştir.

Bu sistem, yirminci yüzyıla hangi şekilde intikal etmiştir? Plutokratik realite, mülkiyet ve gelir tevziindeki gelişmeler dola-yısıyla dikkate şayan surette değişmiştir. Umumi hayat seviyesin-de vukua gelen süratli düzelmeye rağmen, ondokuzuncu asrın so-nunda sefalet yaygın bulunuyordu. Charles Booth'un (13) Londra hakkında 1887 ve 1891 yılları arasında yaptığı sosyolojik araştırma, o sırada halkın yüzde otuzunun fakr ve zaruret içinde yaşadığı neticesini ihtiva ediyordu. Benzer sonuçlar Seebohm Rowntree'nin (14) 1899 da başladığı York hakkındaki araştırmada da görülmektedir. Sosyal hiyerarşinin tepesinde bulunan insanların yüzde 1 i, 1911 - 1913 yıllarında bütün hususi emlakın yüzde 68 ine sahip bulunuyor ve bütün millî gelirin yüzde 29 unu elde ediyordu.

İngilterede ekonomik eşitsizliğe yakın zamanlarda cephe alın-dı. İntikal vergisi ilk önce ondokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru kabul edildi. 1949 yılında değeri 1 milyon sterling'in üzerindeki emvalden yüzde 80 nisbetinde vergi alınmağa başlandı.

Diğer taraftan, yüzde 80 nisbetindeki bir verginin dahi büyük servetleri ve çalışmadan elde edilen gelirleri oldukça yavaş şekil-de azalttığı müşahade edilmektedir. Buna ilâve olarak, terekeye tesahüb eden kimsenin yaşadığı süre içinde serveti eski seviyesine çıkarması imkânı mevcuttur. Bu yüzden büyük servetlerden daha yüksek vergi alınması hedefini güden müsavatsız tez kuvvetlenmektedir.

(13) Charles Booth, *Life and Labour of the People in London*. 1902.

(14) B. Seebohm ROWNTREE, *A study of Town Life*, 1901.

Yüksek ve müterakki vergiler sayesinde, gelirin yeniden tevzii, servetin yeniden tevziine nazaran çok daha ileri bir seviyeye ulaşmıştır. Verginin tesiri muhtelif devrelerde vergi olarak ödenen gelir nisbetlerinin mukayesesiyle gösterilebilir :

Kazanılan gelir	Vergi olarak ödenen gelir nisbeti		
	1913 - 1914	1938 (yüzde olarak)	1948
500 - 999	4.4 x	8.8	14.6
2000 - 9,999	4.9 x	29.1	42.6
10,000 den fazla	8.0 x	56.5	75.8

(x) işaretli yüzdeler en az gelir derecesine tekabül etmektedir.

Bu suretle gelirler arasındaki derece farkı geniş ölçüde tahdid edilmiştir. 6000 Sterlingden fazla olan gelirler vergi ödemesinden bir yıl sonra ihmal edilebilir bir seviyeye düşmüştür. Halbuki 1938 de en yüksek gelir gurubunda bulunanların (10,000 L ve daha fazla) ellerinde kalan gelir 250 L - 499 L gelir gurubunda bulunanların ellerinde kalan gelirin 28 misli idi, 1948 de ise bu miktar 13 misle düşmüştür.

Rowntree ve Booth araştırmalarını yaparken, sefaletin en önemli iki sebebinin işsizlik ve hastalık olduğunu müşahade etmişlerdi. Harb sonrası İngilteresinde şartların düzeltilmesi, herkesin iş bulmasına sosyal hizmetlerin gelişmesine geniş ölçüde bağlı bulunuyordu (15). Sosyal hizmetler, tamamen iktisadi olan tesirlerinden çok daha fazla sınıf müsavatsızlıklarını azaltmak hususunda müessir olmuşlardır. İlk önce R. H. Tawney'in belirttiği vechile «Büyük ve ezici bazı mahzurlar vardır: sıhhata zararlı hayat şartları, kifayetsiz eğitim, ekonomik emniyetsizlik.... Bunlara maruz kalan sınıflar aynı şeylerin tesiri altında kalmayanlara nisbetle daimi surette gyari müsait bir durumda bulunurlar. Muayyen sosyal hizmetler sayesinde bu mahzurlar geniş ölçüde azalmıştır. Sabır ve gayretle bunların tamamen ortadan kaldırılmaları mümkündür... Bu dinamik vasıtalar ile eşitliğe yapılan hizmet kırk küsur milyon insandan herbirine umumi masraftan hissesine düşen

(15) Rowntree, York hakkındaki üçüncü araştırmasında bu mevzuu önem vermektedir. Bak : B. Seeborn Rowntree and G. R. Lavers, Poverty and the Welfare State (1951).

yıllık bir hediye'nin verilmesine nisbetle hiç şüphesiz son derece faydalıdır.» (16) İkinci olarak, sosyal hizmetlerden bütün vatandaşlar faydalandığına göre, bu hizmetler, yeni bir eşitlik durumunu yaratmağa vesile olmaktadırlar. Millî sağlık şimdiden bu hedefe erişmiş bulunmaktadır ve daha göz alıcı neticeler millî eğitimin 1944 tarihli Eğitim kanunu istikametinde gelişmesi sayesinde hasıl olabilir. Ortak tecrübeler ve hem çocukluk hem de gençlik devresinde aynı kültüre sahip olmak İngiliz cemiyetindeki sınıf ayrıntılarının bertaraf edilmesinde çok işe yarayacaktır.

Bununlaberaer gelir tevziindeki değişme ve mülkiyetin hafif surette dahi olsa yeniden tevzi insanların davranışı ve adetleri üzerinde henüz fazla tesir husule getirmiş değildir. İngiltere, halâ, muşavat esasının cari olmadığı bir cemiyettir ve sınıf hissi halâ kuvvetlidir. Fakat bu durumun gittikçe büyüyen ekonomik eşitliğe rağmen böyle devam etmesi muhtemel değildir. Sınıflar gittikçe artan sosyal hareketliliğin tesiri altında kalacaklardır. Herhangi bir sosyal meretebe sistemi gibi sosyal sınıfın esas hususiyeti irsi olmasıdır. Statü ve gelir farkları baki kalsa dahi, bu hususiyetin ortadan kalkması ile sınıf sistemi de ehemmiyetini kaybetmektedir.

Bilhassa eğitim sistemindeki değişmelerin neticesi olarak harb sonu İngilteresinde sosyal bakımdan yükselme fırsatlarının çoğaldığı aşıkârdır. Orta ve yüksek eğitim imkânlarına sahip olmanın güçlüğü yüzünden sosyal hareketlilik harbdan önce mahdud bir seviyede idi.

Ebeveynin yüksek bir sosyal statüye sahip olması, çocukların yüksek eğitim yapabilmeleri ve dolayısıyla yüksek sosyal mevkilere geçebilmeleri manasına geliyordu. Ebeveynin aşağı bir sosyal seviyede bulunması, çocukların yüksek eğitim imkânından ve dolayısıyla yüksek sosyal mevkilerden mahrumiyeti manasını tazammun ediyordu. (17) Son zamanlarda yapılan araştırmalar, lise talebelerinin sosyal menşelerinde önemli değişmelerin vuku bulduğunu, lise talebelerinin geniş ölçüde işçi ailelerinden geldiğini göstermektedir. (18)

(16) R. H. Tawney, Equality, (4. cü bası) 1952.

(17) L. Hogben, Political Arithmetic, 1938.

(18) D. V. Glass, Social Mobility in Britain, 1954 isimli eserinin ön-sözünde S. W. Hertfordshire muntıkasında 1930 ve 1951 yılları arasında liseye giden beden işçilerinin çocuklarının bütün lise

Yüksek derecede sosyal hareketlilik, sınıf sistemini doğrudan doğruya değiştirmez, fakat sınıf sistemi içinde değişmelere sebep olur. Bununla beraber sosyal hareketliliğin dolayısıyla icra ettiği iki önemli tesir vardır. Sosyal hareketlilik, sosyal sınıfların irsi karakterini zayıflatır ve farklı sosyal menşeden gelen insanları kaynaştırır. Bu iki tesir sayesinde, sosyal hareketlilik sınıf ayrılıklarını azaltır. Ekonomik eşitsizlikleri önleme hedefini güden politika ile birleşirse, sosyal eşitliği kuvvetlendirme yolunda ehemmiyetli bir kuvvet olur.

İngiliz cemiyetinde vukua gelen değişimleri, halen muhtelif sosyal sınıflara mensub bulunan insanlar arasında ekonomik şartlar bakımından daha büyük bir eşitliğin mevcut olduğunu söyleyerek hülasa etmeğe muktedir bulunuyoruz. Bu değişme, yaşama standardında, sağlık şartlarında ve ölüm oranında görülmektedir. (19) Aşağı sınıflara mensub bulunanlar, gerekli eğitimi görmek suretiyle sosyal hiyerarşide yükselmek hususunda eskiye nisbetle daha fazla imkânlarla sahip bulunmaktadırlar. Aynı zamanda sosyal hiyerarşinin mahiyeti de değişmiştir. Ferdin sosyal hiyerarşideki durumunu tâyin bakımından eğitim ve kabiliyet daha önemli hale gelmiş, mülk sahipliğinin ehemmiyeti azalmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri

Amerika feodal bir mazisi olmaması bakımından Avrupa cemiyetlerinin hepsinden farklıdır. Başlangıçta üzerine yeni bir sosyal hiyerarşinin tesis edilebileceği bir mertebeler sistemi Amerika da mevcut değildi. Bu en sonunda sadece servet hakimiyetinin tahakkuku manasına gelebilirdi. Fakat Amerikan bağımsızlığının ilk safhasında, mülkiyet, yaygın şekilde taksim edilmiş bulunuyordu. de Tocqueville'nin 1830 yılında yazdığı gibi, «Büyük servetler ortadan kaybolma ve küçük servetler çoğalma temayülünü gösteriyordu». O sırada, çalışanların (zenci köleler müstesna) takriben beşte dördü, çalıştıkları istihsal vasıtalarına sahip bulunuyorlardı. Ame-

talébelerinin yüzde 15 inden yüzde 43 üne çıktığına işaret etmektedir.

(19) Diferansiyel ölüm oranlarındaki değişimler hakkında bk. Registrar general, occupational Mortality, Part I, 1954.

rika, esas itibariyle, küçük çiftçiler, küçük tüccarlar ve küçük müteşebbislerin memleketi idi. Servet eşitsizlikleri Amerikada da mevcuttu, fakat bunlar Avrupada olduğu gibi büyük değildi ve sözü geçen eşitsizlikler o sırada halâ feodal ve oligarşik karakter taşıyan Avrupa cemiyetlerinde görülen mertebe eşitsizliklerine sebep olmamıştı.

Servet hiyerarşisinde yükselmek imkânının mevcudiyeti, bir eşitler cemiyetine mensub olmak hissini kuvvetlendiriyordu. Amerika hertarafı keşfedebilmemiş ve tabii kaynakları işletilmemiş bir kıta; bir «imkânlar memleketi» idi. Amerika da mal sahibi, hususiyile toprak sahibi olmak, ve şahsi gayretle mal veya toprağı büyütmeğe daima mümkündü veya mümkün görünüyordu.

Bir buçuk asır süren ekonomik değişme, müsavat ideolojisinin istinad ettiği temellerin birçoğunu tahrib etti. Küçük mülk sahipleri ve bağımsız müteşebbisler cemiyeti «iç savaş» tan sonra zayıflamağa başladı. 1880 ve 1890 yılları arasındaki «hududun kapanması» devresi, ilk tröstlerin doğmasına ve servet eşitsizliklerinin süratle büyümesine sebep oldu. Sınıf farkları daha vazıh ve Avrupadakilere benzer hale geldi, ve bu farklar daha açık surette ileri sürüldü. Amerikan aristokrasisine rehberlik eden Sosyal Kayıtname (Social Register) in intişarı, imtiyazlı yatılı okulların, memleket kulublerinin kurulması ve benzer olaylar yüksek bir sınıfın ortaya çıkmasının işaretleriydi.

Ekonomik bünyede vukua gelen bu değişmeler mesleklere ait istatistiklerde vuzuhla meydana çıkmaktadır. Ondokuzuncu asrın başlangıcında çalışanların yüzde 80 i bağımsız müstahsil (kendine çalışan) durumunda idi. 1870 de çalışanların yüzde 41 i ve 1940 da yüzde 18 i bağımsız müstahsil durumunda idi. Bir Amerikan sosyoloğunun ifadesine göre, «Yüzyıldan daha fazla bir zaman zarfında Amerika Birleşik Devletleri, küçük kapitalistler memleketi iken, ücretle çalışan müstahdemler memleketi haline gelmiştir. Fakat ufak kapitalistlerden mürekkep bir millet için elverişli olan ideoloji, mevcudiyetini muhafaza etmektedir.» (1).

Bununlaberaber mülkiyette husule gelen bu temerküz, işçi sı-

(1) C. Wright Mills, White Collar: The American Middle Classes (1951).

nının ne sayı itibariyle çoğalması, ne de sefaletinin artması neticesini doğurmuştur. Endüstri işçileri sınıfı 1870 yılında istihdam edilenlerin yüzde 28 ini ve 1940 da yüzde 31 ini içine alıyordu. Öte yandan, ücretliler (ziraat işçileri, nakliye işçileri v.s dahil) 1870 yılında istihdam olunanların yüzde 53 ünü teşkil ederken 1947 da ancak yüzde 57 sini teşkil ediyordu. Bununlabeleder aynı devre içinde maaşlı müstahdemlerin (yeni orta sınıfların) adedi süratle artmıştır. Bunlar 1870 de istihdam edilenlerin yüzde 7 si iken 1940 da yüzde 25 e baliğ olmuşlardır.

Müsavat ideolojisinin devamını izah eden bir faktör de çoğu işçi sınıfından orta sınıfa yükselen büro memurlarının (white collar workers) adedinde husule gelen artıştır.

Büyük servetlerin «yaldızlı çağ» ile onun yanındaki büyük sefalet devam etmedi. Diğer memleketlerde olduğu gibi yüksek müterakki vergiler, veraset vergileri, ve iki dünya harbinin şartları mülkiyetin ve gelirin yeniden tevziine müessir oldu. Aynı zamanda en aşağı derecedeki gelirler, sendikaların faaliyeti sayesinde daha yüksek seviyeye çıktı. 1913 yılında halkın yüzde 1 i, milli gelirin yüzde 15 ini alırken, 1945 de ancak yüzde 9 unu almıştır. Buhran devreleri müstesna, milli gelir devamlı surette arttığı için, işçi sınıfının hayat seviyesi dikkate şayan şekilde yükselmiştir.

İngilterede olduğu gibi Amerikada da, sınıf sistemine cephe alınmamakla beraber gelirlerdeki eşitliğin büyüdüğünü, hayat seviyesinin yükseldiğini ve orta sınıfların aded itibariyle çoğaldığını müşahade ediyoruz. Amerikaya ait özellik, muhtemelen sosyal imtiyazların azlığından ve mevcut eşitsizliklerin kolaylıkla kabul edilmesinden dolayı sınıf şuurunun izafi manada dahi mevcut olmasındır. Bu farklılık, bir dereceye kadar ondokuzuncu asır Amerikasının ananeleri, Amerikadaki imkân ve sosyal durum eşitliği, ve bunların değişik bir muhitte kısmen mitler (myths) kısmen de beden işçisinden büro memuruna, veya meslek adamına kadar muhtelif insanları içine alan yeni sosyal hareketlilik tipi içinde dahi devamları ile izah edilebilir.

Bununlabeleder kısaca zikredilmesi icab eden diğer bazı faktörler de vardır. Bu faktörlerin en önemlisi çok sayıda zencinin mevcudiyetidir. Zenciler en az gelire sahip olmaları, en bayağı işleri görmeleri, Amerikan cemiyetinde (Meksikalı ve Porto Riko'lu çok daha ufak muhacir gurubları müstesna) en az prestije sahip olma-

ları dolayısıyla Amerikanın proletaryası addedilebilirler. Büyük, nisbeten homojen, kolaylıkla teşhis edilebilen ve istismara uğrayan bir gurubun sosyal hiyerarşinin en alt kademesinde bulunması Amerika Birleşik Devletlerinde sınıf şuuruna sahip bir işçi sınıfının yokluğunu gösterir. Bu zenci gurubun karşısında her beyaz Amerikalı hatta en az kazanan işçi, kendisini proletarya seviyesinin üstüne çıkaran muayyen bir sosyal prestije sahip bulunmaktadır. Bununla beraber Amerikalı zencilerin vaziyetinde husule gelmekte olan gelişmeler, zencilerin Amerikan cemiyeti ile gittikçe daha fazla kaynaşmaları, neticede ırk farklarının ehemmiyetini ortadan kaldırabilir ve bunun sonuçlarından birisi de daha kesin surette ayrılmış sınıfların ortaya çıkması olabilir.

Öte yandan diğer iki faktör aksi istikamette müessir olmaktadır. Birinci olarak, yüksek bir hayat standardı, Amerikalı işçiye Marksist teoride zikrolunan proleterden vazih surette ayırır. İkinci olarak, işçi ailelerine mensub çocukların yüksek eğitim görmeleri inkâm Amerika Birleşik Devletlerinde diğer memleketlere nazaran daha fazladır. Bu durum, esas itibariyle sosyal hareketlilik bakımından önemli olmakla beraber, kültür tecaniüsünü kuvvetlendirmek ve Avrupa memleketlerinin bir çoğunda önemli bir rol oynayan davranış, örf gibi sınıfların ikinci derecedeki ayrılıklarını azaltmak bakımından da değer taşır.

Bununla beraber hakiki veya farazi manada sosyal yükselme imkanlarının varlığı, Amerikada Avrupadaki aksı bir sosyal sınıf sisteminin mevcudiyetini vazih şekilde gösterir. Bu yüzden Amerika Birleşik Devletlerinde sosyal hareketliliğin yüksek olup olmadığı ve sosyal hareketliliğin azaldığı veya çoğaldığı meselesi oldukça önemlidir. Elde mevcut mutalara istinad eden tahmini bir mukayese sosyal hareketliliğin halen Amerika Birleşik Devletle-

-
- (2) D. V. Glass, Social Mobility in Great Britain, Bölüm 8, ek 3.
(3) Meselâ R. Centers'in The Psychology of Social Classes «1949»'na bak. Bu eserin müellifi, baba ve çocukların mesleklerine müteallik mukayeseli bir incelemede, babaları ticaret, diğer meslekler ve büro işleri ile uğraşan çocukların yüzde 81'inin de aynı işlerle uğraştığını göstermektedir. Babaları el emeği ile geçinen çocukların yüzde 70'i de aynı surette el emeği işlerine girmektedirler. C. Wright Mill's in «The American Business Elite: A Collective Portrait», Journal of Economic History, 1946'daki makalesine de bakınız.

rinde İngilteredekinden daha yüksek olmadığını göstermektedir. (2) Bundan başka ileri gelen iş ve meslek adamlarının artan şekilde bu işlerle uğraşan ailelerden geldiklerini gösteren bazı araştırmalar vardır. (3) Halbuki son zamanlarda yapılan bir inceleme, Amerikanın bugün dahi bir fırsatlar ülkesi olduğunu, ve sosyal hareketliliğin bazı yolları kapanmış olsa dahi onların yerine yenilerinin açılmış olduğu neticesine varmaktadır. (4) Bu ise, şimdiye kadar büyüyen bir ekonomi tarafından sağlanan imkânların istikbalde sosyal siyaset tarafından iradi şekilde yaratılması icab edeceği manasına gelebilir. Eşit imkânlarla sahip olma ananesi, böyle bir politika için kendiliğinden kuvvetli bir destek olabilir. New Deal Amerikan cemiyetinde eşitliği geliştirmek ve servetin yaratıldığı kuvveti düzenlemek gayesini güden kuvvetlerin tesirini göstermiştir.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (1)

Marx, kapitalizmin '«istihsal ameliyesinin son muhalif şekli» olduğuna inanıyor, «Felsefenin Sefaleti» isimli eserinde «İşçi sınıfı için kurtuluş şartı bütün sınıfların ortadan kalkmasıdır.... İşçi sınıfı, tekâmül seyri içinde, eski medenî cemiyetin yerine sınıfları ve sınıflara ait düşmanlıkları bertaraf edecek bir camia ikame edilecektir....» diyordu.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, Marx'ın kapitalizmin devrilmesinden sonra ortaya çıkacağını söylediği cemiyet tipini

-
- (4) Seymour M. Lipset ve Reinhard Bendix, «Ideological Equitarianism and Social Mobility in the United States» Transactions of the Second World Congress of Sociology, 1954.
- (1) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinde sosyal tabakalaşma hususunda nisbeten az sayıda basılı vesika mevcuttur ve doğrudan doğruya malumat edinmeği sağlayacak sosyal araştırmalar mevcut değildir. Bu etüdün kaynakları arasında aşağıdaki incelemeler bilhassa zikredilmek gerekir: John N. Hazard» Soviet Property Law and Social Change, British Journal of Sociology, March 1953, Law and Social Change in the U. S. S. R. (1953); Alex Inkeles, «Social Stratification and Mobility in the Soviet Union» American Sociological Review August 1950, Rudolf Schlesinger, The Spirit of Postwar Russia (1947); S. M. Schwartz, Labour in the Soviet Union (1952).

temsil ettiğini ileri sürmektedir. Yani, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, sınıfsız bir cemiyet veya daha kati bir ifade ile, içinde sınıflar arasında bir hiyerarşinin bulunmadığı, ve sınıfların nihayetle ortadan kalkacağı bir cemiyet olduğu iddiasındadır. Bu iddia tatbiki manada, istihsal vasıtaları üzerinde hususi şahısların mülkiyet hakkının lağvından daha fazla bir şeyi ifade etmemektedir. Marx'ın sadece bunu kastedip etmediği meşkûk olduğu gibi, onun müstakbel cemiyet hususundaki izahatı da müphem ve natamam bir karakter taşımaktadır.

Herhalde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği müsavacı bir cemiyet değildir. Çünkü 1930 başlarından itibaren ücret farklılıklarını çoğaltmak ve hususiyle yüksek kalifiye işçilere, teknisyenlere, endüstri direktörlerine ve entellektüellere esash mali avantajlar sağlamak Sovyet idarecilerinin resmi politikası olmuştur. Sovyet liderleri müsavat doktrinini «küçük burjuvaziye ait bir dalalet» olarak ekseriya takbih etmişler ve Sovyet Anksiklopedisi «Sosyalizm ve müsavatchılık arasında müşterek hiç bir şey olmadığını» pervasızca beyan eylemiştir. (2) Eşitlik aleyhtarı bu temayüller harb esnasında ve harbtan sonraki devrede kuvvetlenmiştir. Sovyet Rusyadaki gelir farkları halen herhangi bir batı cemiyetindeki gelir farklarından daha büyüktür. 1953 yılında endüstri sahasındaki gelirlerin kalifiye olmayan bir işçi için yılda 3500 ruble ve nüfuzlu bir fabrika müdürü için yılda 80000-120000 ruble arasında değiştiği tahmin edilmiştir. Bu ise yüksek gelirlerin aşağı derecedeki gelirlerden 25 veya 30 misli daha büyük olduğu manasına gelir. Kalifiye olmayan bir işçi ile oldukça büyük bir endüstri teşebbüsünü idare eden müdürün gelirleri arasındaki bu gelir derecelenmesi İngiltere ve Amerika Birleşik Devletlerindeki gelir derecelenmesinin takriben aynidir. Fakat vergi alınmasından sonra, gelir dereceleri arasındaki fark, S. S. C. B de çok daha büyüktür. Sovyet gelir vergisi ancak yılda 12000 ruble olan gelirlere kadar müterakki bir mahiyet taşımakta, bu seviyenin üstünde ise yüzde 13 nisbeti sabit kalmaktadır. Vergilendirme genel olarak çoğalcı olmaktan ziyade azalıcıdır. Çünkü bütçe gelirin büyük kısmı (yüzde 60 ı) başlıca yiyecek ve giyecek maddelerinden alınan mütelhavvil istihlâk vergi-

(2) Bu görüşü, «müsavatchılığın olmadığı yerde sosyalizm yoktur» diyen bir İngiliz sosyalistinin noktai nazarı ile karşılaştırınız: Roy Jenkins, «Equality» New Fabian Essays, (1952).

sinden sağlanmaktadır. Yiyecek ve giyecek masrafı ise fakir ailelerde zengin ailelere nazaran umumi masrafın daha büyük kısmını teşkil etmektedir.

Ekonomik eşitsizlikler başka yollarla da teşvik edilmiştir. Bunun dikkate şayan misallerinden birisi, 1926 tıdan beri yürürlükte olan ve mameleki yüzde 90 a kadar çıkan müterakki vergiye tabi tutan veraset vergisinin 1943 yılında kaldırılması olmuştur. Yeni Veraset vergisi kanunu ise, mamelek değerinin yüzde 10 ununu geçmeyen bir tescil ücretini tazammun etmektedir.

Bu tedbirlerin hedefi aşikârdır. Bunlar, Sovyet cemiyetinin yüksek sınıfına mensub bulunan ferdlerin yüksek gelirlerinden tam manasıyla müstefit olmalarını ve bu avantajları çocuklarına intikal ettirmelerini sağlamaktadır. Yüksek sınıfın durumu, sosyal hiyerarşinin aşağı seviyesinde bulunan bir kimseye ancak nadiren verilen Stalin mükâfatları ve meşhur Sovyet vatandaşlarının dullarına ve varislerine yüksek meblağlar ve senelik tahsisat verilmesi şeklindeki yeni tatbikatla daha da kuvvetlenmiş bulunmaktadır.

Bununla beraber, bu aşikâr ve büyük servet, gelir ve hayat standardı eşitsizliklerinin henüz yeni bir sosyal sınıflar sisteminin teşekkülü manasına gelmediği bazan ileri sürülmüştür. Bu arada Michel Gordey, S. S. C. B. hakkında malûmat verici fakat ekseriya yanıltıcı bir raporunda (3) «Bazı kimseler bu derin ücret farklılığına bakarak Sovyet Cemiyetinin gerçekte sınıfları lağvetmediği neticesine varabilirler..... Bana öyle görünüyor ki, Batı cemiyetlerinde mevcut bulunan sınıfların hakiki manadaki eşleri S. S. C. B. de yoktur. Servete, kesin sınırlara dayanan peşin hükümler, bir sınıfın aşağı sınıflardan gelecek olanlarla birleşmeğe karşı organize muhalefeti artık S. S. C. B. de mevcut değildir veya bunlar ebedi şekilde ortadan kaybolma yolundadır. Eğitimin yayılması, ilerleme hususunda başlangıçta daha az avantaja sahip olanların sosyal gelişmeleri için idarecilerin teşviki mantıklı surette «sınıfsız cemiyet» olarak isimlendirebilecek nihai neticeyi gösteren işaretlerdir... Bu sebeptendir ki, S. S. C. B. de sınıfların varlığı veya yokluğu meselesini münakaşa eden bir kimse, herhalükarda yukarı sınıfların aşağı sınıf üyelerine açık bulunduğunu ve imtiyazların be-

(3) Michel Gordey, Visa to Moscow, İngilizce tercümesi, London 1952.

lirmesi, katılaşması ve verasetle intikali durumunun mevcut olmadığını kabul etmelidir.»

Yüksek derecedeki sosyal hareketlilik ve bu hareketliliğe mani olucu engellerin yokluğu kesin karakterli sosyal sınıfların artık S. S. C. B. de mevcut olmadığını göstermek için sık sık ileriye sürülmektedir. Fakat bu görüş, yüksek hareketliliğin dayandığı sebepleri ve hareketliliği azaltmak temayülünü taşıyan değişimleri nazarı dikkate almamaktadır. Ondokuzuncu asrın sonlarında ve yirminci asrın başlarında Amerika Birleşik Devletlerinde olduğu gibi süratle sanayileşme, 1925-1930 dan itibaren Rusyada sosyal hiyerarşinin yüksek derecelerinde, ilim adamları, teknisyenler, endüstri idarecileri, öğretmenler ve diğer entellektüeller için pek çok vazifelerin ortaya çıkmasında amil olmuştur.

1926 ve 1937 yılları arasında işçilerin sayısı iki misline çıktığı halde entellektüeller «memurlar, müdürler, katipler ve meslek sahiblerinin sayısı» takriben dört misli artmıştı. Muayyen bazı mesleklerde artış daha da göz alıcı bir şekil almış, mühendisler ve mimarlar sekiz misli, ilim alanında çalışan işçiler hemen hemen altı misli çoğalmışlardır.

Ekonomik bünyedeki ve meslek bünyesindeki bu değişimler bir kerre tamamlandıktan sonra, sosyal hareketliliği muhafaza gayesini güden bir politika takib olunmadığı takdirde, sosyal hareketlilikte bir azalma olacaktır. Yüksek derecede sosyal hareketliliğin endüstrideki gelişmenin icablarından doğan bir fenomen olduğunu ve onu kuvvetlendirme hedefini güden şuurlu bir teşebbüsün bulunmadığını ifade etmek icab eder. Gerçekten, sosyal hareketliliğin tahdid edilmekte olduğunu gösteren bazı deliller vardır. Bu istikamette atılan adımlardan birisi, 1940 yılında yüksek eğitimde tahsil harçlarının ihdası, son üç yıl zarfında orta eğitimde de aynı şeyin yapılmasıdır. Yüksek tahsile giriş müsabaka imtihanı ile olmakta ve burs temini kabil bulunmakta ise de, yüksek tahsilin ücretli hale gelmesi, yüksek sosyal sınıflara mensub olan gençlerin tercih edilmesine sebep olmaktadır. Öğrencilerin sosyal terekküp şeklini gösteren hiçbir istatistiğin 1938 yılından beri yayınlanmamış olması da dikkate şayandır.

Veraset ve intikal vergisi kanunlarında vukubulduğu daha önce zikredilen değişimler de sosyal hareketliliği tahdid edici istikamette tesir icra etmektedir. Büyük servetlerin tevarüs edilebil-

diği yerlerde çocukların ebeyeynin ulaştığı sosyal seviyenin altına düşmeleri pek az muhtemeldir. Bu aynı zamanda diğer insanların yükselmesi için daha az fırsatın mevcudiyetini ifade eder. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinde sosyal mevkie doğrudan doğruya tevâris edildiğini ve cemiyette ehemmiyetli mevkilere geçmenin doğum vakıasına bağlı olduğunu gösteren bazı işaretler zaten mevcuttur. İnkeles'in (4) belirttiği gibi, bu temayüller, S. S. C. B. de aileyi eski durumuna getirme hususunda açılan kampanya ile kuvvetlenmiştir. Aile bağları kuvvetli olduğu takdirde, imtiyazlı mevkileri çocuklar için muhafaza temayülü de o nisbette kuvvetlidir.

Bu sebepten Mr. M. Gordey tarafından belirtilen deliller Sovyet cemiyetinin süratle ortadan kaybolmakta olan durumuna taalluk etmektedir. Sovyet hiyerarşisinin yüksek derecelerinin «açık» olduğu ve aşağı sosyal sınıflara mensub ferdlerin oldukça kolay şekilde bu yüksek derecelere çıkabildiği iddiası doğru olabilir. Fakat halen Sovyet Rusyadaki sosyal hareketliliğin batı demokrasilerindeki sosyal hareketlilikten daha yüksek olduğunu gösteren hiçbir delil mevcut değildir. Aksine Sovyet Rusyadaki sosyal hareketliliğin kasdi surette azaltıldığını gösteren pek çok delil mevcuttur. Sovyet rejiminin müdafileri tarafından gelirler arasındaki büyük müsavatsızlığa rağmen, alelade sosyal münasebetlerde büyük ölçüde eşitliğin mevcut olduğu ileri sürülmüştür. Fakat bu iddia doğru olsa bile hiçbir suretle müstesna bir başarıya delalet etmemektedir. Çünkü daha önce izah ettiğimiz gibi aynı durum çok eskiden beri Amerikan cemiyetinin bir özelliğidir ve diğer demokratik memleketlerde de gittikçe daha iyi şekilde gerçekleşmektedir.

Sosyal karışma bakımından daha önemli olan hakikat S. S. C. B. de henüz «işsiz ve zengin» bir sınıfın mevcut olmamasıdır. Sosyal mevkiin esas itibariyle mesleğe dayanması, yani müşterek iyiliğin tahakkuku için yapılan hizmete istinad etmesi, (farklı hizmetlerin nisbi değeri ne kadar keyfi şekilde tayin edilirse edilsin) sosyal eşitliğin gelişmesine muhtemelen yardım etmektedir. Demokratik cemiyetlerdeki tecrübeler, mülk sahipliğine dayanan sınıf farklılıklarının, gelire dayananlara nazaran daha kuvvetle hissedildiğini,

(4) Alex Inkeles, «Social Stratification and Mobility in the Soviet Union» American Sociological Review, August 1950

meydana getirdikleri tesirler bakımından da daha ayıncı olduğunu göstermiş bulunmaktadır. S. S. C. B de kalifiye el işçilerinin fikir adamları gibi yüksek ücret aldıkları ve beden işçileri ile fikir işçileri arasındaki sosyal ve kültürel sınırların batı memleketlerinden daha az önemli bir mahiyet taşıdığı ayrıca müşahade olunabilir. (5)

Yalnız bu Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğindeki sosyal tabakalaşmanın özelliklerinden birisidir. Orta tabakalara mensub ferdler arasındaki münasebetler ne olursa olsun, Sovyet élite'nin kapalı karakter taşıdığından şüphe edilemez. Parti şefleri, belli başlı fikir adamları, teknokratlar ve bürokratlar; otomobilleri, villaları, hizmetçileri, silahlı muhafızları, özel doktorları ve çocuklarına tanınan eğitim imtiyazları ile aristokrasiye ait mevkiden ve maddi avantajlardan faydalanmaktadırlar. Onlar demokratik cemiyetlerdeki emsallerine nazaran alelâde vatandaşa daha uzak ve ona karşı daha az mesul durumdadır.

Değişme istikameti, mevcut eşitsizlikler kadar göze batıcıdır. Sovyet rejiminin müdafileri şimdiki temayüllerin değiştirilmesinin mümkün olduğunu, ve komünist cemiyetin «ileri safhasında» halen mevcut ekonomik eşitsizliklerin «herkese ihtiyaçlarına göre» prensibi sayesinde ortadan kalkacağını iddia etmektedirler. Bu iddia imtiyazın kudretini kale almamaktadır. İmtiyazlı gurubların sahib bulundukları avantajları, mevcut sosyal düzen yüzünden istirap çekenlerin baskısı olmaksızın terkettiklerini gösteren tarihî misaller yok denecek kadar azdır. Bu türlü sosyal ihtilafların Sovyet Rusyada mevcut olmadığı ve bunlara meydan verilmeyeceği iddia

-
- (5) Demokratik memleketlerde beden işçilerinin devamlı bir sosyal tecride tabi olduklarını sosyolojik araştırmalar göstermektedir. Fransadaki durum için bakınız: P. H. Chombart de Lauwe, *L'Agglomération Parisienne* «1952». İngilteredeki durum hakkında bakınız: T. B. Bottomore «*Social Stratification in Voluntary Organizations*», (D. V. Glass basısı) ve «*Social Mobility in Britain*» (1954). R. S. ve A. M. Lynd'in meşhur «*Middletown*» '1929' isimli eserinden sonra neşrolunan ufak, mufassal etüdlere kadar müteaddit Amerikan araştırmaları da aynı sonuca işaret eylemektedir. Bu tecrit, daha yüksek sosyal hareketliliğin ve hayat seviyesindeki yükselmenin neticesi olarak tedricen kaybolmaktadır, fakat ortada bazı manialar halâ mevcuttur.

edilmektedir. Bu tez, orduda ve sivil idarede sosyal rütbe ve derecelerin yeniden ihdası, orduda ve sivil idarede rütbe ve dereceye göre hususî madalyaların verilmesi suretiyle yeni sosyal hiyerarşinin benimsenmesini nazara almamaktadır.

Komünist yazarların asıl iddiası, Sovyet hiyerarşisindeki yüksek sınıfların yeni bir idare eden sınıf haline gelebilecekleri, çünkü onların istihsal mallarının mülkiyetine tesahüb edebilecekleridir. Bir münekkidin son sıralarda müşahade ettiği gibi, (6) Sovyet liderleri, «mülk sahipliğinin siyasi iktidarın anahtarı olduğu şeklindeki temel akideye dikkatle bağlanmış görünmektedirler. Biz batılılar, mülkiyetle alakalı olanlar dışındaki birçok münasebet şekillerinin iktidar mevkilerinin yaratılmasında müessir olduğu neticesine varmış bulunuyoruz. Sovyet liderleri, sendikaları, kooperatifleri ve diğer baskı gurublarını murakabe hususundaki gayretlerinin de gösterdiği gibi, şimdi, bu hakikati idrak etmektedirler. Fakat hukuki vaziyet, onların, iktidar hiyerarşisindeki en yüksek mevkii ananeye bağlı gurub için muhafaza ettiklerini göstermektedir. Sovyet tezine göre, rejime sadık olanlar, servet, mevkii, imtiyazlar, madalyalar ve bir çok şeyle mükafatlandırılmakta, fakat onlara yeni bir toprak sahipleri ve sanayiciler sınıfı olmak imkânı tanımamaktadır.»

Kanaatimize göre, Marksist siyaset görüşü kifayetsizdir. Hazard'ın belirttiği gibi istihsal vasıtaları üzerindeki mülkiyet siyasi iktidarın dayandığı temellerden sadece birisidir fakat tek temel değildir. Siyasi bakımdan imtiyazlı, mümtaz bir sınıfın teşekkülü muhtelif şekillerde olabilir. Rusya dışında bulunan bir müşahit S. S. C. B de yeni bir idare eden sınıfın meydana geldiği ve bu sınıfın kendi imtiyazlarını ve iktidarını cemiyetin kalan kısmı üzerinde sağlamlaştırmaya çalıştığı neticesine vasıl olabilir.

Bu yeni idare eden sınıfın mahiyetini biraz daha yakından incelemek alâka çekicidir. Hazard'ın işaret ettiği gibi S. S. C. B de diğer memleketlerde olduğu gibi müteaddit baskı gurubları ve elit namzetleri vardır. S. S. C. B nin karakteristik vechesi bu elitlerin komünist partisinin hâkimiyeti vasıtasıyla birleşmesidir. Sovyet Rusyadaki en önemli iki hiyerarşi, komünist partisi hiyerarşisi

(6) John N. Hazard, «Soviet Property Law and Social Change», British Journal of Sociology, March 1953.

ile teknisyenler ve müdürler hiyerarşisi arasındaki münasebette bu durum en bariz şekilde belirir. Kilit yerlerini işgal eden idarecilerin ve teknisyenlerin pek çoğu parti üyesidir. Komünist partisi ile diğer elitler, yani silahlı kuvvetlerin kumandanları, fikir adamları v.s arasında da aynı münasebet mevcuttur. Elitlerin birleştirilmesi bütün komünist cemiyetlerin müşterek özelliğidir ve bu sayede iktisadî, askerî, siyâsî ve fikrî bütün kuvvet ve nüfuz mevkiilerinin partinin hakimiyeti altında bulunması temin edilmektedir. (7)

Demokratik memleketler ve S. S. C. B iki ayrı görüş açısından, şimdiki durum ve gelişme istikameti açısından mukayese edilebilir. Halihazırda, her iki cemiyet tipinde mevcut gelir farkları takriben aynidir. Vergilendirmeden sonraki durum göz önüne alınırsa gelir farklarının S. S. C. B de çok daha büyük olduğu görülür. Bu iki cemiyet tipi arasında sosyal hiyerarşinin mahiyeti bakımından belirli benzerlikler vardır. Her iki cemiyette de sosyal hiyerarşideki mevki mülkiyet tarafından değil, fakat meslek ve yapılan işin mahiyeti tarafından tâyin edilmektedir. İktisadî direktörlük vazifeleri, gittikçe artan şekilde hem nüfuz, hem de kudret kaynağı haline gelmektedir. Bu S. S. C. B de bilhassa aşikâr olmakla beraber demokratik memleketlerde de görülmektedir. Demokratik cemiyetlere ait özellik, bu cemiyetlerde bir gurubun sahip olduğu kuvvetin diğer bağımsız gurubların, siyasi partilerin, işverenlerin, sendikaların, ve muhtelif baskı gurublarının kuvveti ile tahdid edilmesidir. Bu ise çok önemli bir farktır. Çünkü, tek ve müttehit bir élite'in ortaya çıkması hem hürriyetin hem de eşitliğin sona erdiğine delâlet eder.

Değişme istikametini incelediğimiz zaman iki cemiyet tipi arasındaki zıddiyet daha göze çarpıcıdır. S. S. C. B. de ekonomik eşitsizlik ve ekonomik eşitsizlikle beraber yüksek sosyal sınıfların imtiyazları ve nüfuzu gittikçe çoğalmaktadır. Demokratik memleketlerde, ekonomik eşitsizlikler devamlı surette azalmakta ve sos-

(7) Demokratik ve komünist memleketlerdeki élite hakkında dikkate şayan bir tahlil, Raymon Aron tarafından yazılan makalede yer almıştır. Raymon Aron, «Social Structure and the Ruling Class» British Journal of Sociology, March and June, 1950.

yal hiyerarşinin yüksek mevkilerinde bulunanların kuvvetini tahdid ve murakabe hususunda devamlı gayret sarfolunmaktadır.

Batı demokrasilerinde, muhtelif düşünce okullarına mensub bulunan sosyal reformcular akli ve tathiki bir eşitlik idealini, vatandaşlık idealini takib etmektedirler. Batı cemiyetlerinde eşitci ve eşitlik aleyhtar görüşler hakiki hüviyetleri ile ortaya çıkmakta ve insanlar bu hedeflerden birini veya diğerini benimsemektedirler. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinde ise tek bir dogmatik akide hâkim bulunmaktadır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinde eşitlik esası, idare eden sınıfın imtiyazlarını tehlikeye düşürebilecek bir prensib olması yüzünden takbih edilmektedir. Aynı zamanda eşitlik hissi, imtiyazların mutlak adalet yolu üzerinde faydalı bir zaruret sayıldığı «sınıfsız cemiyet» in ahlâki üstünlüğü ileri sürülmek suretiyle istismar edilmektedir. Elit'in kütleyi idaresini meşru sayan komünist doktrin, mazisi çok eski olan bir riyakarlığın yeni bir formülü olmaktan başka bir mâna taşımamaktadır.